

Keltska lončarska peč s Spodnje Hajdine pri Ptuj

Marjana TOMANIČ-JEVREMOV in Mitja GUŠTIN

Izvleček

V Ptuj so poleg ostankov antične Petovione ohranjeni tudi številni sledovi latenske poselitve. Na Grajskem griču, Panorami, območju Rabelčje vasi in v Brstju na levem ter v Skorbi in na Spodnji Hajdini na desnem bregu Drave izpričani kovinski in keramični predmeti pripadajo keltski materialni kulturi od 3. do 1. st. pr. n. š.

Najdba kalotaste lončarske peči na Spodnji Hajdini in ostanki še treh na Turnirskem prostoru pod gradom dokazujejo stalno naselitev keltskega življa z ustrezno lončarsko dejavnostjo.

Abstract

In Ptuj, well known for the remains of the Roman town Poetovio, there are numerous traces of La Tène occupation. On various locations, such as the Castle Hill, the Panorama hill, in Rabelčja vas and Brstje on the left bank and in Skorba and Spodnja Hajdina on the right bank of the river Drava, metal and ceramic finds have been uncovered which belong to the Celtic material culture of the 3rd to the 1st centuries BC.

The discoveries of the updraught-type pottery kiln in Spodnja Hajdina and of the remains of three similar kilns on the Tournament field below the Castle clearly show that Ptuj was permanently settled by the Celts. These finds also provide important data on Celtic pottery production.

Na širšem območju Ptuja se že od prvih odkrivanj antične Petovione sredi 19. stoletja sporadično pojavljajo tudi latenske oz. keltske najdbe (sl. 1).

Na območju levega brega Drave na Grajskem griču, v središču Petovione, so bili pri arheoloških raziskavah na Turnirskem prostoru med grajsko utrdbo in žitnico konec štiridesetih let ob pomembnih arheoloških objektih in naselitvenih plasteh odkriti tudi ostanki prazgodovinskega, po mnenju Josipa Klemenca latenskega obzidja v suhozidni tehniki ter sporadično kovinsko (bronast zatič

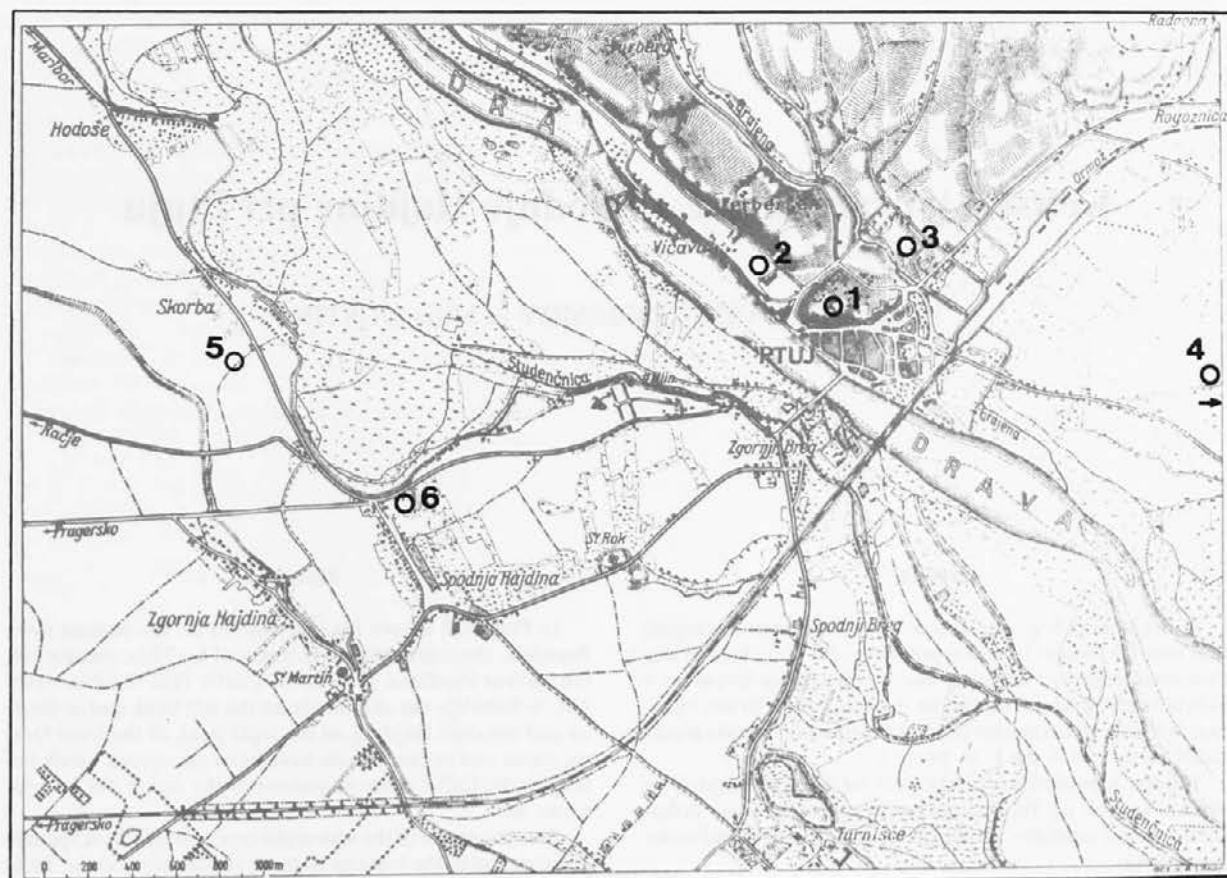
pri vozu) in keramično (siva in grafitna keramika) gradivo iz latenske dobe.¹ Pri zaščitnih izkopavanjih v letih 1986-1988 so bile na tem območju odkrite tri slabo ohranjene kupolaste lončarske peči s posameznimi neznačilnimi fragmenti latenske keramike.²

Severno od Grajskega griča in naselja Vičava so bili na Panorami pri poljedelskih delih in izkopavanjih leta 1948 najdeni bronasta fibula tipa Almgren 65, bronast bradavičast obroček in fragmenti latenske keramike.³ Sodeč po inven-

¹ J. Klemenc, *Ptujski grad v kasni antiki*, Dela 1. razr. SAZU 4 (1950) 18, 33 s, 47, 55, ris. 29: 5, t. 3: sl. 1; J. Korošec, *Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu*, Dela 1. razr. SAZU 1 (1950) 11; S. Gabrovec, *Srednjelatensko obdobje v Sloveniji*, *Arh. vest.* 17, 1966, 174; M. Tomanič-Jevremov, *Poselitve Ptuja in njegove okolice v prazgodovini*, *Ptuj. zbor.* 5, 1985, 391; D. Božič, *O latenskih najdbah na območju Ptuja*, v: *Ptujski arheološki zbornik* (1993) 189 ss, sl. 3: 1.

² Neobjavljeno izkopavanje pod vodstvom Blagoja Jevremova in Marjane Tomanič-Jevremov. Cfr. M. Tomanič-Jevremov, *Podoba Ptuja v prazgodovinskih obdobjih*, *Kronika* 40/3, 1992, 159.

³ Fibula tipa Almgren 65 - E. Patek, *Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien*, Diss. Pann. Ser. II 19 (1942) 82, t. 1: 18; obroček z izrastki - S. Pahič, *Keltske najdbe v Podravju*, *Arh. vest.* 17, 1966, 290, 314, op. 95, t. 16: 2; Tomanič-Jevremov (op. 4) 14, 33, sl. 19; Božič (op. 1) sl. 1: 1 in keramični fragmenti - A. Smodič, *Nove latenske najdbe na Dravskem polju*, *Čas. zgod. narod.* 35, 1940, 23; P. Korošec, *Slovanske najdbe zgodnjega srednjega veka na Panorami v Ptuj*, v: *Arheološka poročila*, Dela 1. razr. SAZU 3 (1950) 73 ss, sl. 45; Gabrovec (op. 1); Tomanič-Jevremov (op. 1).

Sl. 1: Latenska najdišča na območju Ptuja: 1 Grajski grič, 2 Panorama, 3 Rabelčja vas, 4 Brstje, 5 Skorba, 6 Spodnja Hajdina.
Fig. 1: La Tène sites at Ptuj: 1 Castle Hill, 2 Panorama, 3 Rabelčja vas, 4 Brstje, 5 Skorba, 6 Spodnja Hajdina.

tarjni knjigi Herbersteinove zbirke izhaja s te lokacije tudi bronasta fibula tipa Münsingen (sl. 9).⁴

Pri obsežnih zaščitnih izkopavanjih na območju Rabelčje vasi med Grajskim gričem in Ljudskim vrtom v sedemdesetih in osemdesetih letih so bili med antično poselitveno plastjo in pod njo sporadično najdeni fragmenti latenske keramike in med drugim tudi fragment loka bronaste fibule tipa Mötschwil.⁵

Na njivah severno od naselja Brstje so 1959 in 1970 delavci pri kopanju gramoza odkrili več žganih srednjelatenskih grobov, ekipa Pokrajinskega mu-

zeja iz Ptuja pa je pri kontrolnem sondiranju leta 1970 prav tam odkrila tudi sledove verjetno poznolatenske poselitve.⁶

Poselitev v latenski dobi pa je zanesljivo izpričana tudi na desnem bregu Drave, in sicer z leta 1906 odkritimi grobovi in z leta 1935 najdeno sušično ostjo v Skorbi pri Ptuj.⁷

Pri izkopavanju Walterja Schmida leta 1935 je bil med antičnimi naselbinskimi najdbami na Spodnji Hajdini najden tudi latenski keramični fragment (sl. 2: 2; 7: 11).⁸ V neposredni bližini Schmidovega izkopavanja je bila leta 1975 odkrita lončarska peč, ki je predmet naše obravnave.

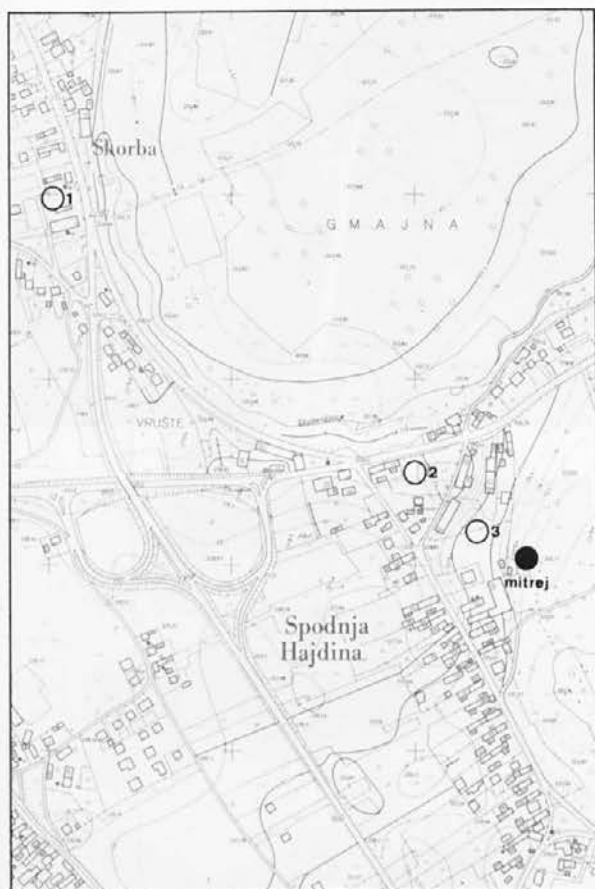
⁴ M. Tomanič-Jevremov, Nakit v prazgodovinskih obdobjih, v: *Nakit skozi arheološka obdobja* (1983) 13; Pahič (op. 3) 275.

⁵ B. Jevremov, *Arh. preg.* 20, 1978, 59, t. 25: 12; Tomanič-Jevremov (op. 4) 13 s, 33, 49, t. 3: 1; ista (op. 1); D. Božič, *Keltska kultura u Jugoslaviji. Zapadna grupa, v: Praist. jug. zem.* 5 (1987) 875 s, t. 87: 16; isti (op. 1) 190, sl. 4: 1.

⁶ Pahič (op. 3) 277 s, 305 s, op. 29, t. 1; M. Tomanič-Jevremov, *Var. spom.* 15, 1970 (1972) 145; M. Guštin, *Relativna kronologija grobov "Mokronoške skupine"*, v: *Keltske študije* (1977) 83, t. 15; S. Pahič, *Brstje pri Ptuj, v: Rešena arheološka dediščina Slovenije 1945-1980* (1980) 48; *Die Kelten in Mitteleuropa* (1980) 259, št. 110; Tomanič-Jevremov (op. 4) 13 s, 33, 48, sl. 15, t. 2: 9-11; ista (op. 1) 391, t. 4; B. Lamut, *Od prazgodovine do zgodnjega srednjega veka, v: Zakladi, pričevanja Ptuja in Ormoža* (1987) 6 ss, 12, sl. 8, str. 22, št. 70.

⁷ V. Skrabar, *Nalasci iz latenskog doba u okolini Ptuja i Maribora, Starinar* 1, 1922, 145 ss, op. 2, t. 3: 1-6; M. Abramič, *Poetovio* (1925) 134; J. Klemenc, B. Saria, *Archäologische Karte von Jugoslawien. Blatt Ptuj* (1936) 30; ista, *Archäologische Karte von Jugoslawien. Blatt Rogatec* (1939) 55 s; Smodič (op. 3) 1 ss, 22 s, op. 3, ris. 5: 15; Pahič (op. 3) 277 s, 314 s, t. 14; Božič (op. 5) 875, sl. 45: 1,6.

⁸ W. Schmid, *Čas. zgod. narod.* 30, 1935, 129 ss, 132, sl. 2. Fragment grafitne keramike je bil najden v stavbi Q 1.

Sl. 2: Lega latenskih najdišč na desnem bregu Drave: 1 Skorba, 2 Spodnja Hajdina - izkopavanje Walterja Schmid (sl. 7: 11), 3 Spodnja Hajdina - keltska lončarska peč.

Fig. 2: La Tène sites on the right bank of the Drava: 1 Skorba, 2 Spodnja Hajdina - excavated by Walter Schmid (fig. 7: 11), 3 Spodnja Hajdina - Celtic pottery kiln.

O keltski poselitvi priča tudi dvanajst keltskih novcev, odkritih na širšem ptujskem območju. Prav s Spodnje Hajdine poznamo pet srebrnikov, enega z območja Hajdine, eden pa je bil že okoli leta 1850 najden na pokopališču pri cerkvi sv. Ožbolta v Rabeljši vasi.⁹

Med keltske najdbe z območja Ptuja moramo prišteti še udarni nož.¹⁰

Leta 1975 je bilo potrebno zaradi načrtovane gradnje skladišča za tekoči plin na robu prve dravske terase v vzhodnem delu vasi Spodnja Hajdina, južno od magistralne ceste Maribor-Ptuj, sredi že do-

bro poznane petovionske četrti, imenovane *Vicus Fortunae*, opraviti zaščitna izkopavanja (sl. 2: 3). Prav na širšem območju tega prostora z ostanki številnih svetišč, med drugim tudi I. in II. mitreja, je Schmid izkopal manjši trg, domnevno zgodnjekrščansko cerkev ter velika skladišča, ki jih je po vsej verjetnosti uporabljala ilirska carinska postaja.¹¹ S tega izkopavanja se je ohranil fragment latenske grafitne keramike (sl. 7: 11).

Pokrajinski muzej Ptuj je pod vodstvom Blagoja Jevremova od 27. oktobra do 24. novembra 1975 na delih parcel 1072/2 in 1071 k. o. Hajdina predvideni prostor za gradnjo skladišča sistematično raziskal v obsegu približno 120 m² (sl. 3).

Izkopavanje je pokazalo v zgornjih plasteh do globine okrog 1 metra slabo ohranjene antične arhitekturne ostaline, eno dobro in eno slabo ohranjeno kurišče ter poznoantični skelet, ki je s pozlačeno fibulo s čebulastimi gumbi datiran v drugo četrtino 4. st.¹² V tej plasti so bili številni keramični fragmenti in nekaj antičnih novcev.¹³

Že v tej plasti so se pojavljali posamezni fragmenti sive, na vretenu izdelane keramike, ki jih smemo pripisati spodaj ležeči latenski poselitveni fazi.

Od globine 1,10 m dalje je moč opredeliti strnjeno plast, v kateri je bila zastopana predvsem siva latenska keramika in posamezni prazgodovinski arhitekturni objekti (sl. 3).

V tej plasti je bila odkrita dobro ohranjena latenska peč, katere vrh se je pojavil sicer že v globini 0,86 m pod površino. Severovzhodno od peči sta bili dve preprosti kurišči in v neposredni bližini deponija - 1,20 x 1,90 m velik prostor. V zahodnem delu izkopnega polja so bile odkrite štiri jame lesenih stojk ter večji vkop.

Med latenskimi najdbami v tej plasti je sporadično zastopana tudi keramika pozne bronaste dobe. Ni izključeno, da se nekatere časovno neopredeljene arhitekturne najdbe, npr. jame za stojke ali pa večji vkop, povezujejo z najdeno poznobronastodobno keramiko, saj je poselitev v tem obdobju v neposredni bližini dobro izpričana.¹⁴

Omenjeni večji vkop velikosti 1,0 x 0,75 m se je pojavil v globini 1,65 m. Relativna globina vkopa je bila 0,36 m. V njem je bila žganina in drobci hišnega lepa.

⁹ Klemenc, Saria 1936 (op. 7); Pahič (op. 3) 312, 314; P. Kos, *Keltski novci Slovenije*, Situla 18 (1977) 136-139, 140-141, t. 35: 3-5, 7-9; Tomanič-Jevremov (op. 1) 390.

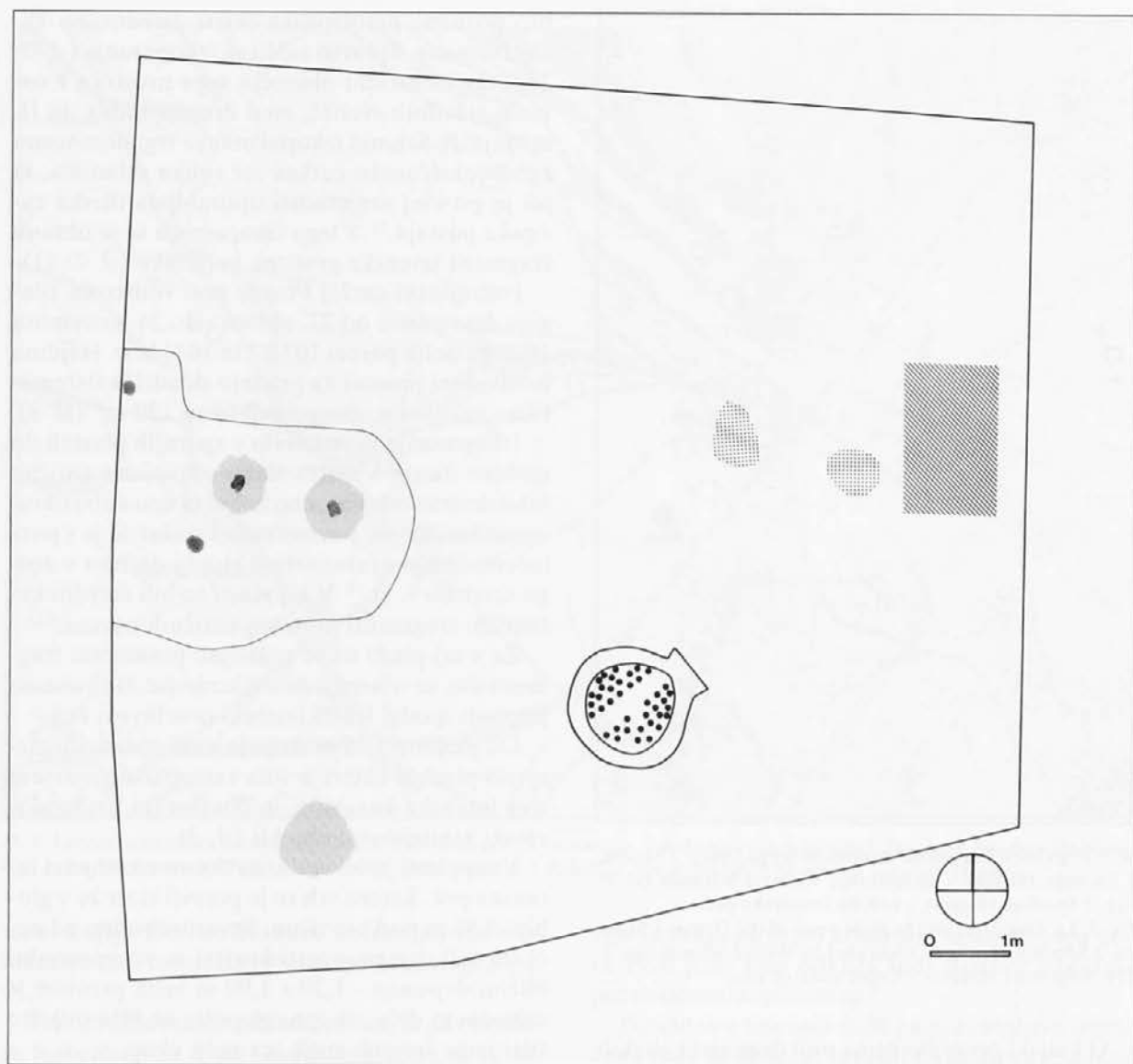
¹⁰ Skrabar (op. 7) 148, t. 3: 9; Abramič (op. 7); Klemenc, Saria 1936 (op. 7); Smodič (op. 3) 1, op. 4; Pahič (op. 3) 314, t. 13: 6.

¹¹ Abramič (op. 7) 28 ss; Schmid (op. 8); Klemenc, Saria 1936 (op. 7) 56 ss.

¹² B. Jevremov, Pozlačeni čebulasti fibuli iz Petovione, *Arh. vest.* 41, 1990, 389 ss.

¹³ B. Jevremov, *Var. spom.* 21, 1977, 266; isti (op. 5) 65, t. 38: 20; isti v: *Obrtniška dejavnost na območju rimskega Petovia* (1981) 4, sl. 1-2; Tomanič-Jevremov (op. 1).

¹⁴ Tomanič-Jevremov (op. 1) 389, op. 53.

Sl. 3: Načrt izkopnega polja na Spodnji Hajdini iz leta 1975 z vrisanimi prazgodovinskimi arhitekturnimi objekti.
Fig. 3: The plan of the 1975 Spodnja Hajdina excavation with prehistoric architectural remains.

Severno od vkopa so bile štiri jame za stojke - temnejše lise s premerom 0,30 do 0,75 m in globino 0,15 do 0,45 m. Zapolnjene so bile s temno-sivo ilovico in drobci žganine.

Pomembno odkritje v latenskem horizontu je kompleks objektov, to je peči, dveh kurišč in deponije ilovice. Kurišči sta merili 0,80 x 1,0 m oz. 0,75 x 0,52 m in sta bili brez kakršne koli konstrukcije. Vkopani sta bili približno 0,20 m v rumeno peščeno ilovico.

Imeli sta dve plasti, in sicer spodaj 0,06 do 0,09 m debelo plast žganine in pepela ter nad tem 0,02 do 0,03 m debelo ožgano plast ilovice. Na površini kurišč ni bilo najdb.

V neposredni bližini kurišč je bila po vsej verjetnosti deponija: 1,20 x 1,90 m velik pravokoten

delovni prostor, vkopan povprečno 0,09 m globlje od površine okrog objekta. Na zahodni strani je bila ohranjena do 0,09 m široka stena iz ilovice, ponekod še v višini do 0,05 m, ki je deponijo dodatno ločila od druge površine. V tem prostoru je bila najdena 0,55 x 0,45 m velika gmo-ta za lončarsko maso pripravljene sive peščene ilovice. Domnevamo, da so ilovnata stena, ki je omejevala prostor, in neprepustna tla omogočala lončarju uporabo vode pri predelavi surove gline.

Znotraj in v neposredni bližini opisanega delovnega prostora je bilo najdeno večje število latenskih keramičnih fragmentov (sl. 5: 6-10).

Že v globini 0,86 m pod površino, praktično še v antični plasti, se je pokazala rjavo ožgana lisa

Sl. 4: Spodnja Hajdina - posnetek odkrivanja latenske lončarske peči. Foto: Blagoje Jevremov.

Fig. 4: Spodnja Hajdina - uncovering of the La Tène pottery kiln. Foto: Blagoje Jevremov.

v obliki kroga, ki se je pozneje izkazala za ostanke ostenja latenske peči, narejene iz ilovice.

Po odstranitvi nasutja, sestavljenega iz ilovice in fragmentov antičnih opek ter keramike, se je znotraj oboda peči pokazal strnjen sloj sive latenske keramike (sl. 4). Izkazalo se je, da je bilo na rešetki peči še ohranjenih pet skled (sl. 5: 1-5).

Po dvigu keramike in odstranitvi nasutja okrog peči se je pokazala peč, velika 1,37 x 1,29 m v premeru in z rešetko, veliko 1,14 x 1,02 m. Stena oboda peči je bila v povprečju debela 0,10 m in je bila nad rešetko še ohranjena v višini 0,10 do 0,30 m. Rešetko sestavlja približno 5 cm debela plošča, razdeljena v dve polji, na katerih je po 19 oz. 20 odprtin za dovod vročega zraka s premerom 0,05 m. Peč je imela 1,07 m široko kurišče, obrnjeno proti severovzhodu. Kurišče je bilo 0,10 do 0,20 m nižje od rešetke in je predeljeno na dva od 0,22 do 0,25 m dolga kuriščna kanala. Ta delitev se, kot kaže, nadaljuje tudi v notranjosti peči, saj je vidna tudi pri razporeditvi odprtin v rešetki.

Celotno podnožje peči s kuriščem vred je bilo na terenu vkopano v osnovo iz rumene ilovice, tako da sta kuriščna kanala potekala poševno proti notranjosti peči. Odprtini kanalov sta bili široki okrog 0,36 in visoki 0,15 m.

Na prostoru okrog kurišča so bili v primerjavi z drugim prostorom v izkopnem polju najdeni sorazmerno številni fragmenti različnih latenskih posod (sl. 6; 7: 1-10).

Ob izkopavanju je bila peč v celoti dvignjena in prenesena v Pokrajinski muzej Ptuj. Zaradi tega ni bilo mogoče očistiti kurišča in pregledati prostora pod rešetko.

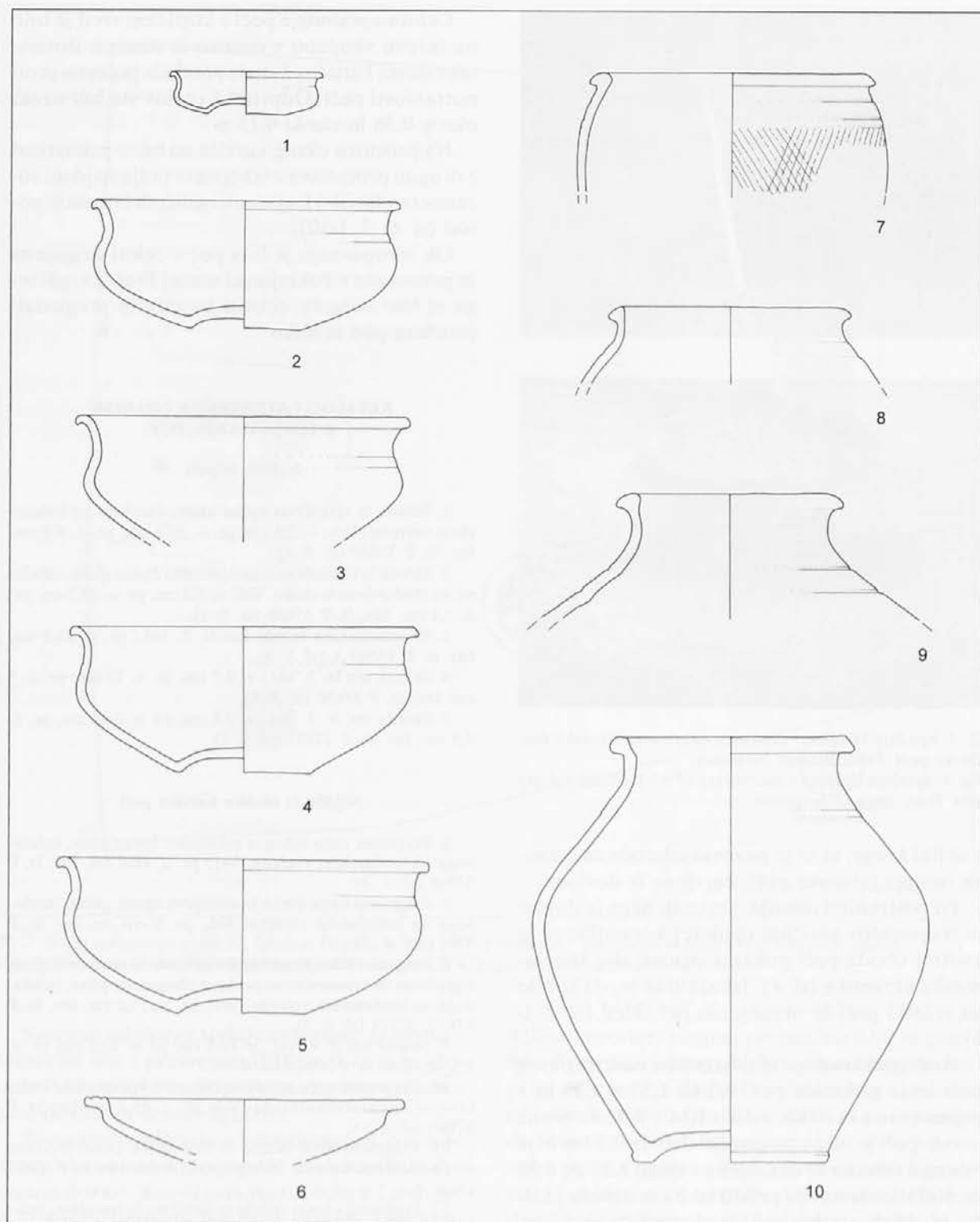
KATALOG LATENSKEGA GRADIVA Z IZKOPAVANJA 1975

Najdbe iz peči

1. Skleda iz rjavočrno žgane gline, izdelana na lončarskem vretenu. Vel.: v. 2,9 cm, pr. u. 10,1 cm, pr. d. 4,9 cm. Inv. št. P 37659 (sl. 5: 1).
2. Skleda iz neenakomerno rjavosivo žgane gline, izdelana na lončarskem vretenu. Vel.: v. 8,2 cm, pr. u. 20,5 cm, pr. d. 7,1 cm. Inv. št. P 37656 (sl. 5: 2).
3. Fragmentirana skleda kot št. 2. Vel.: pr. u. 22,3 cm. Inv. št. P 37660 A (sl. 5: 3).
4. Skleda kot št. 2. Vel.: v. 9,7 cm, pr. u. 23 cm, pr. d. 8 cm. Inv. št. P 37658 (sl. 5: 4).
5. Skleda kot št. 2. Vel.: v. 9,8 cm, pr. u. 24,4 cm, pr. d. 8,5 cm. Inv. št. P 37657 (sl. 5: 5).

Najdbe iz okolice kurišča peči

6. Fragment ustja lonca iz svetlosivo žgane gline, izdelanega na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 18,8 cm. Inv. št. P 37748 (sl. 6: 1).
7. Fragment ustja lonca iz sivorjavo žgane gline, izdelanega na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 16 cm. Inv. št. P 37661 (sl. 6: 2).
8. Fragment lonca z metličasim okrasom iz rjavosivo žgane, z grafitom in kremenčevim peskom obogatene gline, izdelanega na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 23,2 cm. Inv. št. P 37677, 37773 (sl. 6: 3).
9. Skleda kot št. 2. Vel.: v. 10,5 cm, pr. u. 22,6 cm, pr. d. 8,5 cm. Inv. št. P 37660 (sl. 6: 4).
10. Fragment ustja skleda iz črnosivo žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 25,2 cm. Inv. št. P 37668 (sl. 6: 5).
11. Fragment ustja skleda iz sivo žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 21,8 cm. Inv. št. P 37672 (sl. 6: 6).
12. Fragment oboda skleda iz sivočrno žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. o. 25 cm. Inv. št. P 37758 (sl. 6: 7).
13. Fragment ustja skleda iz črnosivo žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 12 cm. Inv. št. P 37753 (sl. 6: 8).
14. Fragment ustja skleda iz sivočrno žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 26,2 cm. Inv. št. P 37664 (sl. 6: 9).
15. Fragment ustja skleda iz sivorjavo žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 19 cm. Inv. št. P 37754 (sl. 6: 10).

Sl. 5: Spodnja Hajdina. 1-5 keramika iz lončarske peči, 6-10 keramika iz deponije. M. = 1:4.

Fig. 5: Spodnja Hajdina. 1-5 pottery from the kiln, 6-10 pottery from the clay preparation area. Scale = 1:4.

16. Fragment ustja sklede iz črnosivo žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 27,6 cm. Inv. št. P 37774 (sl. 6: 11).

17. Fragment ustja sklede iz sivorjavo žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 14 cm. Inv. št. P 37755 (sl. 6: 12).

18. Fragment ustja sklede iz sivočrno žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 32,8 cm. Inv. št. P 37701 (sl. 7: 1).

19. Fragment ustja sklede iz sivorjavo žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 30 cm. Inv. št. P 37699 (sl. 7: 2).

20. Fragment ustja skleda iz črnosivo žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 34 cm. Inv. št. P 37750 (sl. 7: 3).

21. Fragment lončka iz rjavosivo žgane, z grafitom obogatene gline, izdelanega na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 10 cm. Inv. št. P 37772 (sl. 7: 4).

22. Fragment ostenja skleda iz črnosivo žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. o. 10,2 cm. Inv. št. P 37690 (sl. 7: 5).

23. Fragment ploščice iz sivočrno žgane gline. Vel.: pr. 8 cm. Inv. št. P 37684 (sl. 7: 6).

24. Fragment ustja skleda iz sivorjavo žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 19 cm. Inv. št. P 37673 (sl. 7: 7).

25. Fragment ustja skleda iz sivočrno žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 18 cm. Inv. št. P 37675 (sl. 7: 8).

26. Fragment ustja skleda iz sivočrno žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 16,4 cm. Inv. št. P 37676 (sl. 7: 9).

27. Fragment ustja skleda iz sivočrno žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 20 cm. Inv. št. P 37757 (sl. 7: 10).

Najdbe iz deponije

28. Fragmentiran krožnik iz črnosive, neenakomerno pečene gline, izdelan na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 21 cm. Inv. št. P 37770 A (sl. 5: 6).

29. Fragment lonca z metličastim okrasom iz na površini svetlorjavo, v prelomu črno žgane gline, izdelanega na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 19 cm. Inv. št. P 37766 (sl. 5: 7).

30. Fragment posode iz temnorjavosivo žgane gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 16 cm. Inv. št. P 37770 C, 37770 D (sl. 5: 8).

31. Fragment lonca iz temnosivo žgane gline, izdelanega na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 15 cm. Inv. št. P 37770 B (sl. 5: 9).

32. Lonec iz svetlosivo žgane gline, izdelan na lončarskem vretenu. Vel.: v. 27,3 cm, pr. u. 16,2 cm, pr. d. 12,7 cm. Inv. št. P 37770 (sl. 5: 10).

Najdba iz plasti

Z objavo tega fragmenta iz sklopa najdb latenske plasti zunaj predstavljenih zaključenih objektov dopolnjujemo keramične tipe, ki so zastopani v peči, okrog kurišča in pri deponiji in se sicer pojavljajo po vsej površini izkopnega polja.

33. Fragment ustja lonca iz črnosivo žgane, z grafitom in drobnim kremenčevim peskom obogatene gline, izdelanega na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 32,8 cm. Inv. št. P 37791 A (sl. 7: 12).

S Schmidovega izkopavanja na Spodnji Hajdini se je ohranil značilen fragment latenske keramike.

34. Fragment ustja posode iz sive grafitne gline, izdelane na lončarskem vretenu. Vel.: pr. u. 19,8 cm. Inv. št. R 4086 (sl. 7: 11).

Lončarska peč s Spodnje Hajdine je značilna predstavnica preprostih peči za žganje keramike v prazgodovini, prav tako pa tudi v antiki.¹⁵ Zgrajena je enostavno iz ilovice, ki so jo lončarji kopali za izdelavo keramike, in sicer tako, da je kurišče vkopano v osnovo pod hodno površino, rešetka in kupola nad njo pa sta izdelani posebej. Tovrstne peči s polkrožno kupolo, rešetko in dvojnimi kuriščem (sl. 8) se v literaturi uvrščajo v t. i. vertikalni tip lončarske peči. Ime je povezano z načinom žganja lončenine: posode so zložene na rešetki, vroči zrak pa se skozi odprtine v rešetki pretaka od kurišča proti vrhu kupole, v katerem je večja odprtina za odvod dima in plinov.

Lončar je najprej zložil pripravljeno in na zraku posušeno keramiko na rešetko. Nato je kupolo v zgornjem delu do konca zgradil. Po žganju je moral del kupole podreti, da je lahko odstranil pečeno lončenino in vložil novo serijo za žganje.

V prostoru pred kuriščem je bila najdena večja količina keramičnih fragmentov, ki jih moramo pripisati izmečku, ki je nastajal med žganjem (sl. 6; 7: 1-10).

V neposredni bližini je bil odkrit posebej prirejen prostor, ki smo ga poimenovali deponija; v njem najdena gmota surove gline in ostanki ilovnate stene, ki ga je omejevala, dokazujejo, da gre za prostor, kjer se je pripravljala lončarska masa za izdelavo keramičnih izdelkov. Pogosto pa je postal ta prostor odpadna jama in v njej smo našli posodje (sl. 5: 6-10).

Razen omenjene peči s Spodnje Hajdine so bile v Ptuj na Turnirskem prostoru pod gradom odkrite še tri podobne latenske peči. Bile so slabo ohranjene, med redkim keramičnim gradivom latenskega značaja pa tudi ni bilo izrazitih oblik. Poročilo o tem izkopavanju še ni bilo objavljeno (cfr. op. 2).

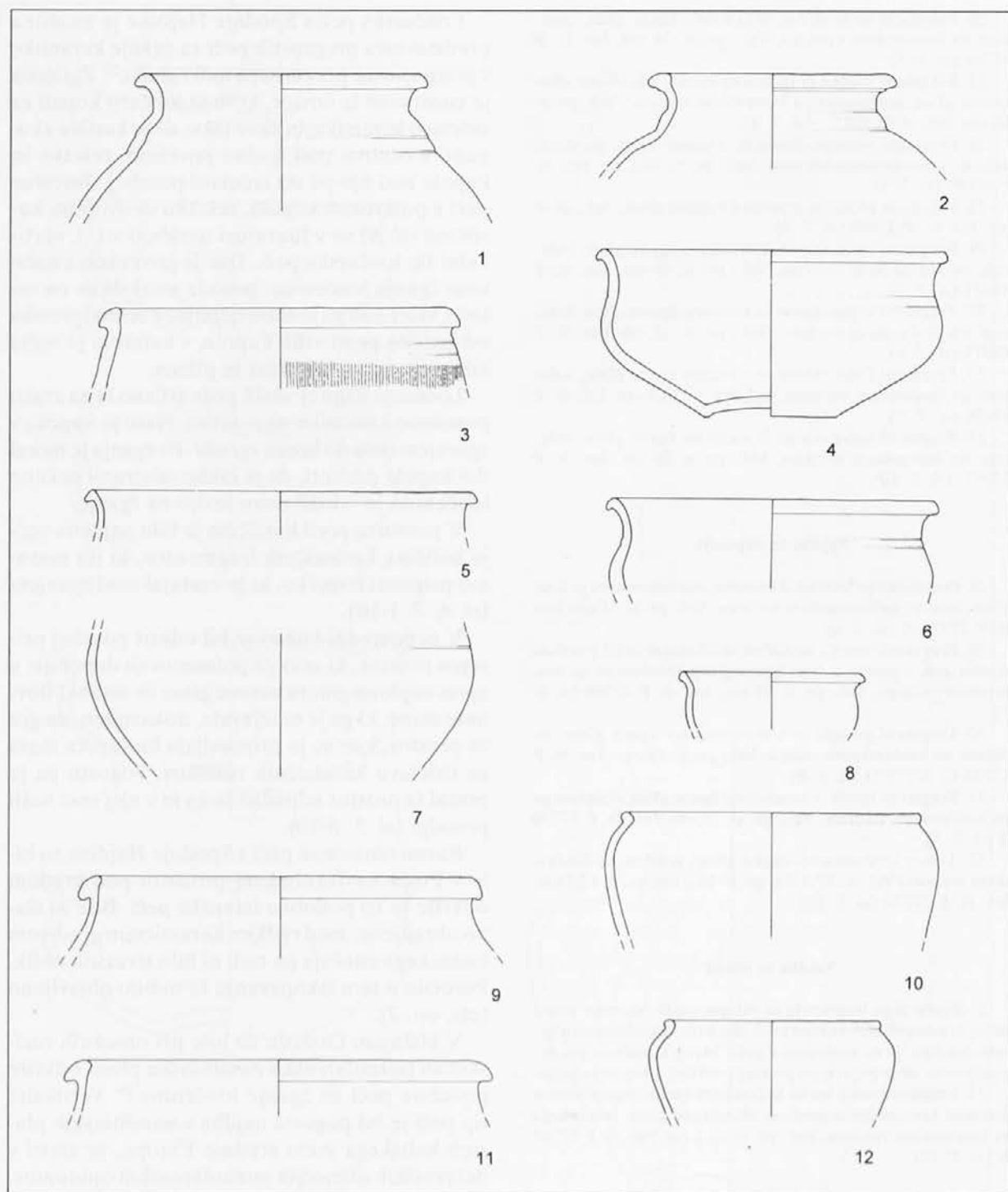
V bližnjem Ormožu so bile pri obsežnih raziskavah poznolatske naselbinske plasti odkrite podobne peči za žganje lončenine.¹⁶ Vertikalni tip peči je bil pogosta najdba v naselbinskih plasteh keltskega sveta srednje Evrope, še zlasti v delavniških območjih poznolatskih opidumov.

Med primerljivimi latenskodobnimi lončarskimi objekti naj posebej opozorimo na najdbo več podobnih peči na Moravskem v opidumu Staré Hradisko v okraju Prostějov¹⁷ in na naselbini Stra-

¹⁵ O lončarskih pečeh cfr. zbornik posvetovanja na to temo: *Acta Praehist. Arch.* 9/10, 1978/1979; za latenske peči posebej članek P. Duhamel, 49 ss. Cfr. tudi M. Horvat v: *Enciklopedija Slovenije* 6 (1992) 320 ss.

¹⁶ M. Tomanič-Jevremov, Ormož, v: *Rešena arheološka dediščina Slovenije 1945-1980* (1980) 94; ista, *Var. spom.* 23, 1981, 208 ss, sl. 17-19; ista, *Ormož v prazgodovini*, Kult. in nar. spom. Slov. 133 (1989) 7, 12, 29, sl. 6; M. Tomanič-Jevremov, I. Lovrenčič, *Zgodovinski oris, v: Ormož in okolica. Vodnik* (1990) 8 in sl. na str. 9.

¹⁷ J. Meduna, Das keltische Oppidum Staré Hradisko in Mähren, *Germania* 48, 1970, 34 ss, posebej 44 ss, op. 28 z navedbo latenskih peči v Evropi in literaturo.

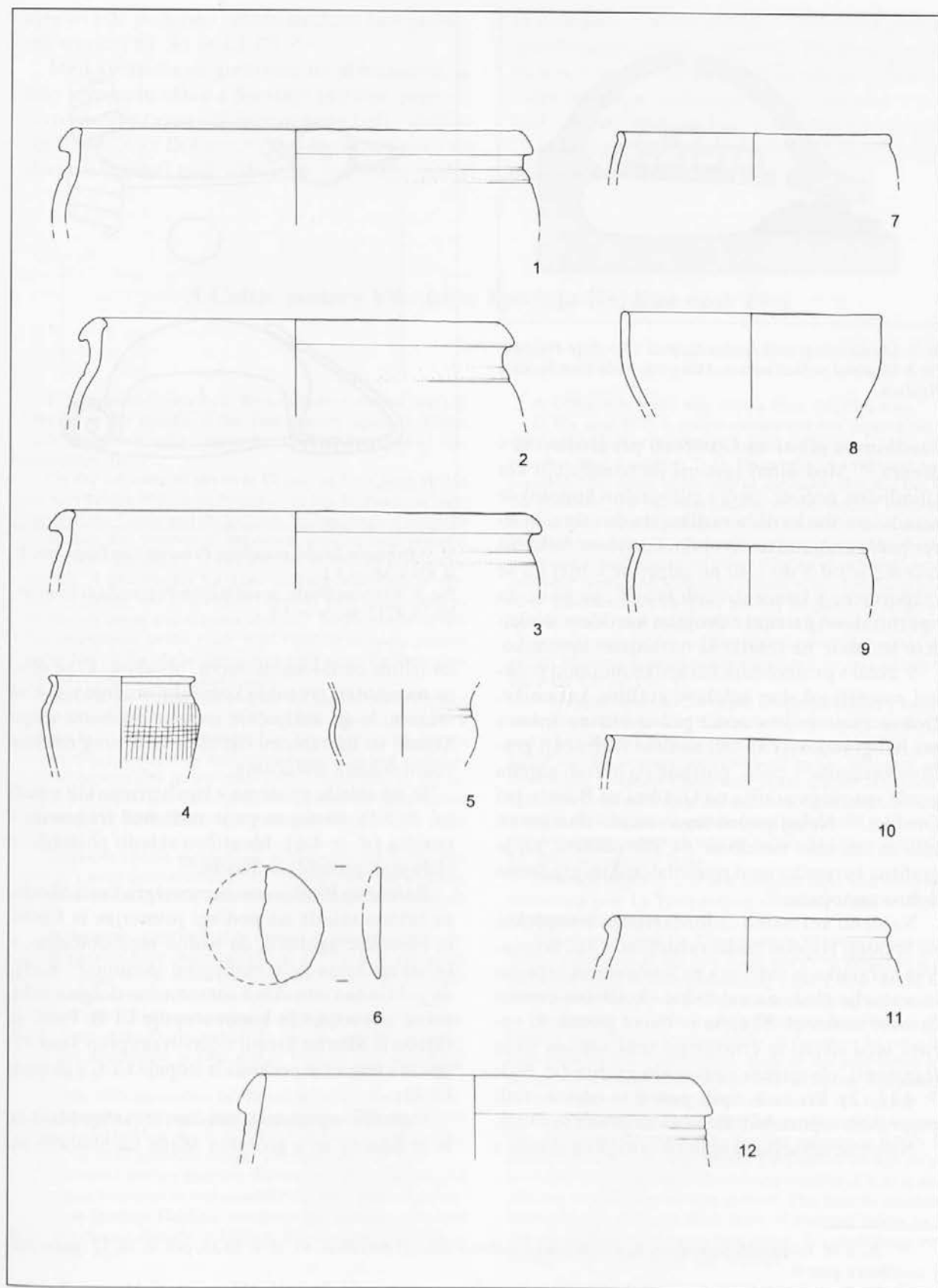
Sl. 6: Spodnja Hajdina. Keramika iz okolice kurišča. M. = 1:4.

Fig. 6: Spodnja Hajdina. Pottery from the stoking area. Scale = 1:4.

chotín v okraju Břeclav,¹⁸ kjer so vertikalne peči z dvojnim kuriščem v nekaterih primerih, podobno kot peč s Spodnje Hajdine, vsebovale lončarsko produkcijo zadnjega žganja.

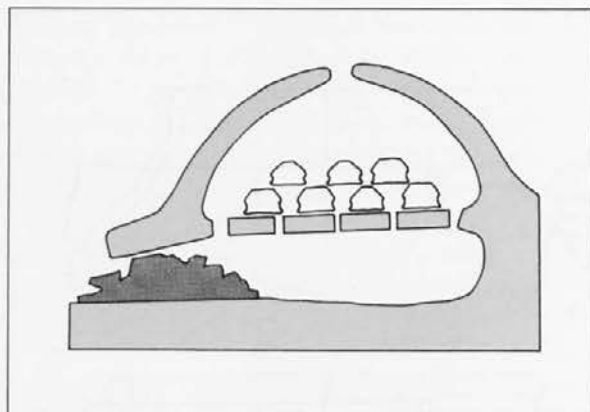
Posebno številne so peči na naselitvenem območju Skordiskov v Podonavju. Kar 16 latensko-dobnih lončarskih peči je bilo odkritih pri izkopavanjih obsežne in dobro ohranjene poznolatske

¹⁸ M. Čížmář, Laténské sídliště ze Strachotína, okr. Břeclav, *Pam. arch.* 78, 1987, 205 ss.

Sl. 7: Spodnja Hajdina. 1-10 keramika iz okolice kurišča, 11 z izkopavanja Walterja Schmida leta 1935, 12 izbor gradiva iz sonde 1975. M. = 1:4.

Fig. 7: Spodnja Hajdina. 1-10 pottery from the stoking area, 11 pottery from the 1935 excavation by Walter Schmid, 12 a selection of finds from the 1975 trench. Scale = 1:4.

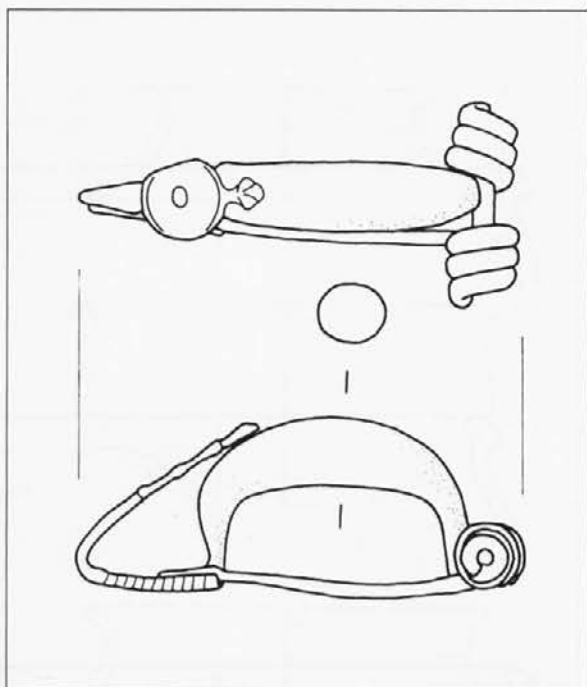
Sl. 8: Idealiziran presek lončarske peči s Spodnje Hajdine.
Fig. 8: Idealized vertical section of the pottery kiln from Spodnja Hajdina.

naselbinske plasti na Gomolavi pri Hrtkoveh v Sremu.¹⁹ Med njimi (avtorji jih označujejo kot cilindrične peči oz. peči s cilindrično kupolo) se zaradi izvedbe kurišča razlikujeta dva tipa, in sicer peči z enojnim oz. dvojnimi kuriščem. Velikost rešetke je od 1 do 1,40 m, odprtine v njej pa so razporejene v koncentričnih krogih, ne glede na oporno steno pri tipu z dvojnimi kuriščem. Nekatere so imele na rešetki še ohranjeno keramiko.

V zvezi s proizvodnjo keramike moramo posebej omeniti lokalno izdelavo grafitne keramike. Dokaz zanjo je lončarska peč iz bližine Jakova pri Beogradu, kjer so bili najdeni fragmenti grafitne keramike v peči, potrjuje pa jo tudi najdba grude surovega grafita na Gradini na Bosutu pri Oroliku.²⁰ Nekaj podobnega smemo domnevati tudi za latenske naselbine na Slovenskem, saj je grafitna keramika med poznolatskim gradivom dobro zastopana.²¹

Najdeno keramiko iz lončarskega kompleksa na Spodnji Hajdini lahko razdelimo v več skupin. Vsa keramika je izdelana na lončarskem vretenu in sestavlja glede na najdiščne okoliščine enoten časovni horizont. Skupna je barva posod, ki variira med sivimi in črnosivimi toni, izjema so le fragmenti, obogateni s primesjo grafita (sl. 6: 3; 7: 4, 11, 12). Pri vseh tipih posod je očiten tudi pojav dveh vzporednih žlebičev na prehodu v vrat.

Najpomembnejša skupina so značilne skledе z

Sl. 9: Bronasta fibula, verjetno s Panorame na Ptuj, inv. št. R 8213. M. = 1:1.

Fig. 9: A bronze fibula, possibly from Panorama at Ptuj, inv. No. R 8213. Scale = 1:1.

izrazitim omfalosnim dnom, obodom, ki se obrne navznoter, ter rahlo koničnim srednje visokim vratom, ki ga zaključuje izrazito izvihano ustje. Skledе so na ramenu okrašene z dvema ozkima vodoravnima žlebičema.

Ta tip skledе najdemo v štirih primerkih v peči (sl. 5: 2-5), zastopan pa je tudi med fragmenti s kurišča (sl. 6: 4-6). Identično skledo poznamo z bližnjega grobišča v Skorbi.²²

Že Stanko Pahič je pri obravnavi gradiva iz Skorbe za takšne skledе na podlagi primerjav iz Češke in Slovaške ugotovil, da sodijo med običajno, v keltskem svetu zelo razširjeno skupino.²³ Kaže, da je bila ta vrsta skled sorazmerno dolgo v rabi, saj se pojavljajo že konec stopnje LT B. Pahič je skledo iz Skorbe uvrstil v četrto skupino Jana Filipa in s tem v čas prehoda iz stopnje LT C v stopnjo LT D.

Najboljše vzporednice skledam s Spodnje Hajdine in iz Skorbe so z grobišča Maňa na Slovaškem,

¹⁹ B. in M. Jovanović, *Gomolava, naselje mladega železnega doba* (1988) 68 ss, 91, sl. 6, 20-33, pril. 9, 10, 12 (načrt peči v naselbini), plan 9.

²⁰ D. Dimitrijević, Spätlatènezeitliche Oppida in Jugoslawien, *Arch. rozhl.* 23, 1971, 579, op. 21; N. Majnarić-Pandžić, *Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu* (1970) 56, op. 338.

²¹ M. Guštin, *Jb. Röm. Germ. Zentmus.* 31, 1984, 356 s, Abb. 27: 3.

²² Skrabar (op. 7) t. 3: 4; Pahič (op. 3) t. 14. 6.

²³ Pahič (op. 3) 292.

kjer so bile podobne sklede najdene že v grobovih stopenj LT B2 in LT C1.²⁴

Med keramičnim gradivom na Slovenskem je bilo kompletu skled s Spodnje Hajdine primerljivo gradivo razen v Skorbi odkrito tudi v grobovih 22 in 26 iz Dobove,²⁵ morda pa smemo v to skupino prišteti tudi skledo iz otroškega groba

14 iz Slatine v Rožni dolini.²⁶ Navedeni grobovi opredeljujejo sklede s Spodnje Hajdine, podobno kot je to navedel že Pahič za skledo iz Skorbe, v čas mlajšega srednjega latena oziroma v prehod v pozni laten, za kar še posebej govori grob 22 iz Dobove, datiran z značilno železno fibulo poznolatenške sheme.²⁷

A Celtic pottery kiln from Spodnja Hajdina near Ptuj

Summary

Ever since the remains of Roman Poetovio were first uncovered in the middle of the 19th century, sporadic Celtic finds have been appearing in the town of Ptuj and its surroundings (fig. 1).

On the left bank of the river Drava, on the Castle Hill in the very centre of Roman Poetovio, in the Tournament field between the Castle and the granary, archaeological research in the late 40's uncovered important architectural remains and occupation layers of the Roman as well as prehistoric periods. A presumably La Tène defence wall built in dry-wall technique was discovered together with some contemporaneous metal and ceramic objects.¹ In the course of rescue excavations in the years 1986-1988 three badly preserved pottery kilns of the dome type with some La Tène pottery were found in the same area.²

North of the Castle Hill and the village Vičava at the site named Panorama a bronze fibula of the type Almgren 65, a bronze knob-decorated ring and La Tène pottery fragments were brought to light by agricultural activities and archaeological excavations in the year 1948.³ According to the inventory of the Herberstein collection an early La Tène bronze fibula of the Münsingen type was also found at the same site (fig. 9).⁴

Extensive rescue excavations in Rabelčja vas in the 70's and 80's have recovered some La Tène pottery, as well as a fragment of a middle La Tène bronze fibula of the Mötschwil type.⁵

In the years 1959 and 1970 several middle La Tène cremation graves have come to light on the fields to the north of the village Brstje. Some traces of presumably late La Tène occupation were also found at the same site.⁶

La Tène period occupation is well documented on the right bank of the Drava as well. In Skorba near Ptuj a cemetery was discovered in 1906 and in 1935 an iron spearhead was found.⁷

In the 1935 excavation by Walter Schmid a La Tène pottery fragment was found among the Roman settlement finds at Spodnja Hajdina (fig. 2: 2; 7: 11).⁸ Nearby, a pottery kiln, which we shall describe below, was excavated in 1975.

We should further mention the twelve Celtic coins found at various localities in and around Ptuj. Five silver coins come from Spodnja Hajdina, one from the Hajdina area and one was found already in 1850 at the modern cemetery in Rabelčja vas.⁹

A Celtic iron knife also comes from the Ptuj area.¹⁰

In the year 1975 a rescue excavation was carried out in the eastern part of the village Spodnja Hajdina, south of the Maribor-Ptuj road (fig. 2: 3). Epigraphic monuments have preserved the name of the site in antiquity: this was the *Vicus Fortunae*, the business quarter of the Roman Poetovio. In this area several sanctuaries are known to have existed including two of the four Poetovio mithraea. Schmid has further excavated a small square, an early Christian church and horrea, probably connected with the customs office for the province of Illyricum.¹¹ A La Tène pottery fragment is preserved among other finds from Schmid's excavation (fig. 7: 11).

From October 27th to November 24th 1975 the Ptuj Regional Museum systematically excavated an area of approximately 120 m² (fig. 3).

The upper layers to the depth of approximately 1 m have recovered badly preserved Roman architecture with two hearths and a late Roman inhumation grave from the second quarter of the 4th century, as evidenced by the presence of a bronze-gilt crossbow fibula with onion shaped terminals.¹² Numerous pottery fragments and some Roman coins¹³ were found in these layers, as well as some fragments of grey, wheel-thrown pottery which should be ascribed to the lower-lying La Tène occupation layer.

From the depth of 1,10 m a compact layer was observed, containing grey La Tène pottery and some remains of prehistoric architecture (fig. 3).

A well-preserved La Tène pottery kiln was uncovered. To the north-east of the kiln there were two simple hearths and a clay-lined structure measuring 1,20 x 1,90 m. In the western part of the trench four post-holes and a pit were found.

Among the La Tène finds in this layer late Bronze Age pottery also occurred sporadically. It is not to be excluded that some of the architecture, such as the post-holes and the pit, should really be connected with the Bronze Age pottery. Bronze Age occupation is well attested in the vicinity.¹⁴

We shall proceed by a detailed description of the important La Tène structures. The hearths measuring 0,80 x 1,0 m and 0,75 x 0,52 m respectively, have shown no sign of any kind of construction apart from being situated in 0,20 m deep pits dug in yellow sandy clay ground. The hearths consisted of two layers: a 6-9 cm thick layer of charcoal below and a 2-3 cm thick layer of burnt clay above. No small finds were found on the surface of the hearths.

²⁴ B. Benadik, *Maša. Keltisches Gräberfeld* (1983).

²⁵ Posavski muzej Brežice, neobjavljeno - v pripravi za tisk (M. Guštin).

²⁶ D. Pirkmajer, *Kelti na Celjskem* (1991) t. 14: 97.

²⁷ Risbe je izdelala Janja Tratnik.

Beside the hearths there was a clay-lined rectangular structure for clay preparation, possibly a kind of a clay moistening tank, measuring 1,20 x 1,90 m. Inside the structure a lump of grey sandy clay was found.

The kiln from Spodnja Hajdina represents a type well-known in prehistory as well as in the Roman period.¹⁵ It is the so-called sunken kiln with the furnace dug into the ground. The kiln floor and the dome are built on top of the combustion chamber separately (fig. 8). The type, usually denoted as a vertical or updraught kiln, derives its name from the mode of firing: the hot air rose through the holes in the kiln floor to the firing chamber and out of it through the central opening in the dome. The potter first put the load of pottery on the kiln floor and then finished building up the dome superstructure. This had to be removed after firing in order to remove the load of pottery and prepare the kiln for another firing.

In the stoking area a lot of pottery fragments were found, clearly representing the production discard (fig. 6; 7: 1-10).

Further, three similar La Tène pottery kilns have been discovered at Ptuj in the Tournament field below the castle. The kilns from the La Tène settlement in Ormož should also be mentioned here.¹⁶

The vertical pottery kiln type is common in the Celtic settlements in Central Europe, especially in the larger production areas of the late La Tène oppida. Similar kilns are known from the Staré Hradisko oppidum¹⁷ and from Strachotín in Moravia,¹⁸ where some kilns with double furnaces also contained the last pottery loads.

Pottery kilns occur frequently in the middle Danube area, once settled by Scordisci. The excavation of a well-preser-

ved late La Tène settlement at Gomolava near Hrtkovci in Srem alone has revealed sixteen kilns.¹⁹ Among the so-called cylindrical dome kilns two types can be distinguished: the one with a single and the other with a double furnace. The holes in the kiln floor form concentric circles. In some kilns the load of the last firing was preserved.

The La Tène pottery found at Spodnja Hajdina can be divided into several groups, though all is wheel-thrown and -judging by the context - contemporaneous. The colour varies from grey to black. A few graphite pottery fragments were also present (fig. 6: 3; 7: 4,11,12). All forms bear double horizontal grooves at the transition of the shoulder into the neck.

The most important group comprises bowls with a marked omphalos, a biconical wall, a conical neck of medium height and an out-turned rim. An identical form is known also from the nearby Skorba cemetery.²²

In his discussion of the Skorba finds Stanko Pahič established that these bowls represent a very common vessel type with a wide distribution throughout the Celtic world.²³ It seems that the type was popular for quite a long time. It first occurred at the end of LT B while the Skorba example dates to the transition from LT C to LT D.

The closest analogies for Spodnja Hajdina and Skorba examples were found at the cemetery in Maňa in Slovakia dating to LT B2 and LT C1 phases.²⁴ In Slovenia we should further mention similar bowls from graves 22 and 26 in Dobova²⁵ and probably the one from the child grave No. 14 from Slatina v Rožni dolini near Celje.²⁶ These mostly date to the later part of the middle La Tène phase or to the transition to the late La Tène as evidenced by the late La Tène iron fibula found with the bowl in grave 22 in Dobova.

Marjana Tomanič-Jevremov
Pokrajinski muzej Ptuj
Muzejski trg 1
SI-2250 Ptuj

Dr. Mitja Guštin
Oddelek za arheologijo
Filozofske fakultete
p. p. 580
SI-1001 Ljubljana

Translated by Katja Katarina PREDOVNIK